

Een uitgebreid artikel over deze pijpenmakerij op blz. 33

Goudse pijpenstort bij Reeuwijk, zie blz. 48

Van kleiknikker naar kleipijp. Kees Moerings en zijn Goudsche pijpenmakerij “De Witte Kees”

Bert van der Lingen (bertvanderlingen@tabakspijp.nl)

Tot een aantal jaren geleden waren Kees Moerings en zijn broer Adrie de enige Gouwenaren die nog pijpen maakten. Na het overlijden van Adrie en het herstel na zijn eigen ziekte heeft Kees het ambacht van pijpenmaker in 2012 opnieuw opgepakt. In zijn *Goudsche pijpenmakerij “De Witte Kees”* maakt hij pijpen ter gelegenheid van speciale gebeurtenissen zoals een officiële opening, een geboorte of een huwelijk, als souvenir of als relatiegeschenk. De pijpen worden al dan niet voorzien van een bedrijfslogo en een bijbehorende tekst. Kees is al sinds zijn vijftiende werkzaam met klei, decoratie en glazuur.

Een stukje historie

Kees (4 november 1937) groeide op in de polder waar hij als kind samen met zijn broer potscherven en pijpenkoppen vond. Ook een keer een menselijke schedel. Vlakbij hun ouderlijk huis was een witlofkwekerij gevestigd. De penen waarop de witlof groeide werd aangevoerd uit Zeeland. De Zeeuwse klei zat er nog op. Van deze klei rolden de broers kleiknikkers die in de potkachel werden gebakken waarna ze werden geverfd. Dit was het begin van hun pottenbakkersbestaan.

De broers zaten in Gouda op school en bleven daar, gezien de afstand tussen huis en school, tussen de middag over. Ze zwierven dan door de oude binnenstad langs vervallen panden waar pottenbakkerijen waren gevestigd. De handdraaijer vertoonde daar zijn kunsten en als kind wisten ze al snel wat ze later wilden worden.

Opleiding en leerling plateelschilder

Na de lagere school ging Kees naar de ambachtsschool aan de Graaf Florisweg in Gouda waar hij de tweejarige dagopleiding volgde. Hij kreeg daar een goede opleiding die het gehele pottenbakkers vak omvatte. Het handdraaien, engoberen, glazuren en de oven vullen en stoken kreeg hij van mijnheer de Jong en het boetseren en mallen maken van mijnheer Troost. In 1953 werd de leraar nog aangesproken met mijnheer. Als je brutaal was kreeg je volgens Kees 'een drijver voor je kop' ofwel een klap met de vlakke hand om je oren.

Na de tweejarige dagopleiding ging Kees werken bij modelleur Jo Vink en verdiende daar twaalf gulden per week. Hij moest eerst werkmallen gieten en mocht daarna ook leren hoe hij een moedermaal moest maken. De vormen werden in opdracht van kleine pottenbakkers gegoten en vrijdag in de middag per bakfiets of handkar naar de pottenbakkers gebracht. Hierdoor leerde Kees veel pottenbakkers kennen en kon hij bij velen van hen in de keuken kijken. 's Avonds ging hij nog drie jaar naar de avondschool. Na een jaar als modelmaker te hebben gewerkt kon hij in opleiding als plateelschilder bij aardewerkfabriek Adjoka in de Zeugstraat in Gouda. Met zes schilders zaten ze daar aan een lange tafel. Als leerling plateelschilder begon je met het schilderen van de eerste aanzet van een landschapje. Eerst de ondergrond en het water, de volgende schilder maakte het luchtje en vervolgens werd de treklijn van het landschap gezet. Zo ging het rond tot het landschap af was. Na een jaar had hij het daar gezien. Volgens Kees werd er veel gelachen: "Een leerling schoor voor een

tientje zijn kop kaal en een andere probeerde voor een tientje acht moorkoppen op te eten. Lukte het niet dan moest hij ze betalen". Thuis moest hij zijn loon afgeven. Dat was inmiddels gestegen naar zestien gulden per week. Kees kreeg dan fl. 1,50 zakgeld van zijn ouders. Het was toen een gouden tijd voor de pottenbakkersbazen. Er was veel vaag naar Delfts blauw. 's Avonds ging hij al snel bijklussen door het maken van gipsmallen en het thuis schilderen van aardewerk en verdiende er zo een weekloon bij. Dat hoefde hij niet af te geven.

Het atelier aan de Beemdgras 7 te Gouda.

Goedewaagen

Omdat Kees beter wilde leren schilderen kon hij bij Goedewaagen aan het Jaagpad gaan werken. Dat was een strak geleid feodaal bedrijf. De chef schilderzaal zat de hele dag met een zwarte hoed op. Van hem moest je lid worden van de vakbond. Je kon kiezen uit de bekende drie: "Rood, Christelijk of Katholiek". Ze werkten bij Goedewaagen volgens het Bidault systeem. Het betrof een aantal punten per geschilderd stuk en daar kon je een toeslag mee verdienen. Je moest een aantal basispunten halen en daarboven kon je een toeslag verdienen. Het was volgens Kees "een jaagsysteem dat ten koste ging van de kwaliteit van het werk". Er waren ook altijd wel conflicten. "Als je aan je punten was en je toeslag had verdient moest je niet meer gaan maken want dan verpestte je de prijs. Je ging dan bijvoorbeeld wandelen naar de ovens alsof je even naar het resultaat van het bakproces wilde kijken."

Zo kwam Kees al wandelend boven bij dhr. De Jong terecht, de enige overgebleven pijpenmaker bij Goedewaagen. Dat vond hij een prachtig vak. Het bedrijf wilde dat hij pijpenmaker zou worden. Hij had hier wel oren naar, maar moest er met zijn loon op achteruit omdat hij als leerling pijpenmaker moest beginnen. Het ging uiteindelijk niet door omdat hij met minder geld niet kon thuiskomen.

Kees wisselde in die tijd veel van baas want als hij ergens anders twee gulden meer kon verdienen dan vertrok hij. Er waren toen bazen genoeg die je wilde hebben. In 1957 moest hij in militaire dienst waar hij 21 maanden bij de Marechaussee diende. Als hij eens in de veertien dagen met verlof ging kon hij bij zijn oude baas Adjoka aan de slag door per stuk te schilderen. Hij wist als snel verlofdagen te regelen en vulde daarmee zijn soldij flink aan. Na zijn militaire dienst wilde hij niet meer in de aardewerkfabriek terug. Aangezien Kees in de polder werd geboren en daar opgroeide, bleef het buitenleven trekken. Ook had hij geen 'zitvlees'. Door zijn diensttijd kwam hij in contact met de politie, solliciteerde in Den Haag en werd na een vooropleiding aangenomen. Na een jaar bijna dag en nacht studeren ging hij toen in Scheveningen aan het werk. Later heeft hij nog gewerkt bij de afdeling Vervoer van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Maar daarnaast was hij altijd bezig met ceramiek: schilderen, zeefdrukken, grossieren in bloemistenaardewerk en spreukentegels maken.

Een eigen bedrijf

De inschrijving in 1962 bij de Kamer van Koophandel, op naam van zijn echtgenote Joke, betrof: "Terra Cotta, ceramiek en kunstnijverheid". Later werd dit aangevuld met zijn Goudsche pijpenmakerij "De Witte Kees". Hij had al snel een opslag in Scheveningen en van daaruit leverde hij

aardewerk van zijn broer Adrie en andere Goudse pottenbakkerijen. Veel Delfts wit werd verkocht aan bloemisten in Den Haag en Voorburg. Hij moest nog eens opdraven bij het Ministerie want er was een klacht dat hij zwart bij werkte. Kees kon alles weerleggen en mocht doorgaan.

Een etmaal zag er voor Kees als volgt uit: hij werkte acht uur voor zijn baas, daarna zes uur zelfstandig in de ceramiek en vervolgens was er tien uur tijd voor het gezin. Zijn vrouw Joke had ook een groot aandeel in het bedrijf, wat zich qua productie thuis afspeelde in de garage. Het bakken gebeurde bij pottenbakkerij 'De Raaf' in de Graaf van Bloisstraat te Gouda. Dit is een

flink aantal jaren naar tevredenheid voortgezet. Rond 1984 kocht Kees het pand Kuiperstraat 47 in Gouda. Hier was in de 18^e eeuw ook al een pijpenmaker gevestigd. In 1992 werkte hij alleen nog maar in de ceramiek.

Steef van Loon aan het werk in het atelier van Kees Moerings.

Goudsche pijpenmakerij “De Witte Kees”

De productie van spreukentegels werd overgebracht naar de Kuiperstraat en in het pand werden na tweehonderd jaar ook weer pijpen gemaakt. Van Fred Tymstra kon hij pijpenmallen overnemen en ook op internet werden een aantal vormen gekocht. Kees maakte zelf de stoppers en het noodzakelijke maar ontbrekende gereedschap. Ook liet hij een oven bouwen speciaal op maat om lange pijpen en tegels in tegelcassettes te bakken. In de tijd bij Goedewaagen had hij goed opgelet hoe het vak van pijpenmaker werd uitgeoefend en met vallen en opstaan lukte het hem wat pijpen te persen. De kleipijpen zijn voorzien van het meesterteken de keeshond; de boeren noemden hem als kind “Witte Kees” vanwege zijn haarkleur en het keffende keeshondje sprak hem ook wel aan.

Kees kwam in contact met Steef van Loon één van de laatste pijpenmakers van Zenith in Gouda. Van Steef, een echte vakman, leerde hij de fijne

kneepjes. Tussen hen beiden is nog steeds regelmatig contact. Hoewel Steef niet meer werkzaam is als pijpenmaker kan hij nog altijd een beroep op hem doen.

In die periode maakte hij veel spreukentegels en ook pijpen die hij zelf met de hand beschilderde. Het Amsterdam Pipe Museum heeft er een aantal in zijn bezit. Ook ging hij het pijpen maken demonstreren bij zijn broer Adrie in de Peperstraat. Die had een goed lopende pottenbakkerij van handdraaiwerk met mooie glazuren. Adrie kreeg steeds meer toeristen over

de vloer en Kees maakte voor hem in eerste instantie de pijpen. Op een gegeven moment had hij voor de demonstraties geen tijd meer. Adrie kocht wat mallen en is toen, eveneens met hulp van Steef van Loon, aan de productie van pijpen begonnen.

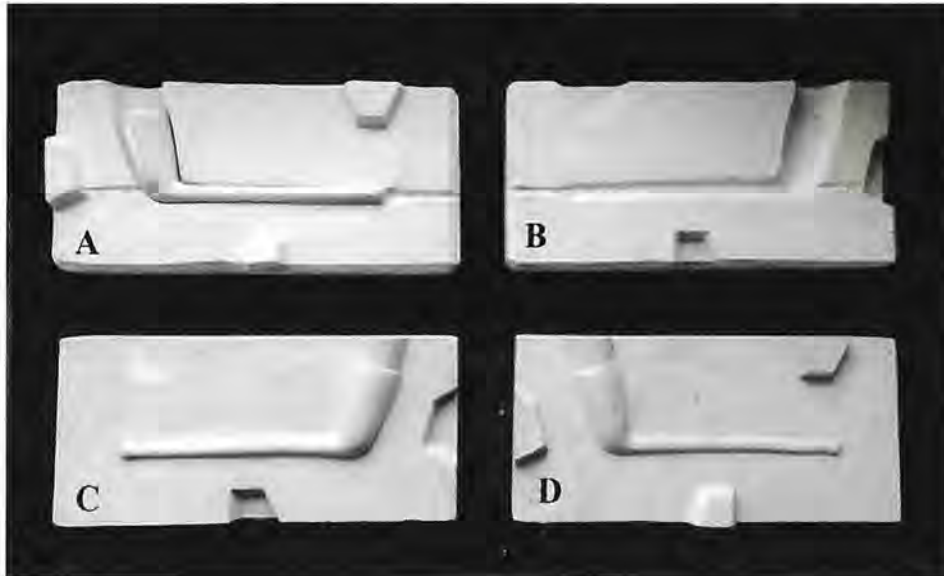
Kees Moerings op de markt in Gouda.

Naast het decoreren van tegels bestaat de pijpen productie van Kees uit bruidspijpen, pijpen met bedrijfslogo's en Goudse souvenirpijpen met landschapjes, bloemmotieven en het stadhuis van Gouda. Ook demonstreert hij het vak op een prominente plek voor het stadhuis tijdens het Goudse Montmartre op de woensdag. Er is altijd veel belangstelling van het publiek voor het pijpenmakers ambacht maar de verkopen zijn gering. Ook nu nog krijgt hij veel reacties in de geest van: "Mijn opa was pijpenmaker en ik heb nog bij de Zenith als trimster gewerkt".

Het einde en een nieuwe start

Circa vijf jaar geleden stopte Kees met het maken van pijpen en verkocht hij het pand in de Kuiperstraat. De mallen, het gereedschap en de groevenkisten werden verkocht aan Bert Reparon van de firma Adjoka. Adjoka, de samengestelde naam van de oprichters Ad en Jo Reparon en de vertegenwoordiger Karelsen. Bert is een zoon van Ad Reparon.

Na enige jaren zonder ceramiek kreeg Kees de kriebels. In 2012 kocht hij het gereedschap weer terug van Reparon. Hij maakt nu onder andere pijpen vanuit zijn atelier in een blokhut achter zijn woning aan de Beemdgras 7 te Gouda. Naast in koper en ijzer gekaste/geperste pijpen maakt hij vooral gegoten pijpen. Hij heeft zelf gipsen mallen gemaakt waarin

nieuwe doorrokers modellen worden gemaakt die soms afgeleid zijn van oude modellen. De pijpen worden gebakken bij het Delftse Huys in Waddinxveen.

Gipsen mal voor doorrokers (A en B) en de moedermal (C en D).

Doorrokers

De doorroker is een Goudsche pijp, die speciaal na het veelvuldig roken, een plaatje/prentje vertoont. Eerst is het model pijp uit gips gesneden en daarop is de zogenaamde zeepvorm (gipsen mal) gemaakt. Om over meerde mallen/vormen te kunnen beschikken wordt een zogenaamde moedermal gemaakt. Vanaf deze moedermallen worden de productiemallen in gips gegoten. In tegenstelling tot pijpen die in koperen of ijzeren mallen worden geperst, worden de doorrokers gegoten. Geperste pijpen zijn minder poreus. Wit bakkende klei wordt met water dik vloeibaar gemaakt en in de productiemal gegoten. Gips is poreus en neemt het water uit de klei op. Wanneer de vloeibare klei op scherfdikte in de mal is aangezogen, wordt de overtollige klei uit de gips mal gegoten. Na droging, circa 2 uur, kan de nog zachte kleipijp uit de mal worden genomen. Het giethuis boven aan de pijp wordt afgesneden en de giethuis die ontstaan zijn doordat de gips mal uit twee helften bestaat, worden er met een mesje afgekrast. Vervolgens wordt het meesterteken (keeshondje) aan de onderzijde gestempeld en wordt de pijp licht nat gesponsd. De pijp is nu gereed en wordt in een groevenkist gelegd en kan vervolgens enkele dagen aan de lucht drogen. Na de eerste keer bakken op 1000 graden Celsius wordt de witte pijp voorzien van een prentje/transfer in witte ceramiek verf. Vervolgens wordt de pijp met transparantglazuur overgoten en op een

steuntje (ter voorkoming van vastbakken) in de oven geplaatst en opnieuw gebrand op circa 1020 graden Celsius.

Transfers

Naast het plateel schilderen had Kees zich in de jaren zestig ook toegelegd op het maken van de transfers, die als afbeelding op de doorroker pijpen worden meegebakken. Na veelvuldig roken met tabak, trekt de tabakssap

en rook in de poreuze scherf en wordt bruin. Het witte prentje wordt dan steeds beter zichtbaar. Het vervaardigen van transfers gaat door middel van zeefdruk. Eerst wordt een geschikte afbeelding uitgezocht en in de computer in gescand. Deze afbeelding wordt op een kalk, een melkachtig licht doorlatend papier geprint, daarna via belichting op een zeefdrukraam overgebracht en op transferpapier gedrukt. Uiteindelijk wordt de transfer overgebracht op een geglazuurde pijp, die dan voor de derde maal gebakken wordt op 1020 graden Celsius. Dit kan zowel in Delfts blauw als in kleur. Recentelijk heeft Kees pijpen gemaakt voor de Oudheidkamer in Reeuwijk en de Kinderboerderij in Gouda. Soms maakt hij één pijp voor een 'Abraham' of enkele stuks met de afbeelding van bijvoorbeeld Erasmus of Coornhert.

Kees maakt zelf de transfers voor de doorrokers.

Voorbeelden van prentjes en tekst op een 'kalk' en als transfer op een doorroker.

Een houten pijpenvorm

Vanaf eind zestiende eeuw zijn er in Holland kleipijpen vervaardigd. In ieder geval een deel daarvan is in houten vormen gemaakt. Een houten vorm is erg aan slijtage onderhevig. Daarom werden later vormen van koper en ijzer gebruikt.

Kees is sinds kort ook in het bezit van een in hout gestoken pijpenmal. Het maken van een houten pijpenmal is arbeidsintensief en ambachtelijk werk. Er zijn maar weinig mensen die dit ambacht nog kunnen uitvoeren. Een daarvan is Jan Glissenaar uit Moordrecht die deze mal voor Kees heeft gemaakt. Glissenaar is als meubelmaker-schrijnwerker en restauratie timmerman werkzaam bij aannemersbedrijf Veelenturf in Gouda. Het model van deze pijp is gemaakt naar een oud pijpmodel uit het begin van de achttiende eeuw. De lengte van de pijp bedraagt na krimp circa 40 cm en de ketel is qua afmeting geschikt om er een decoratie op aan te brengen.

Houten pijpenvorm van Jan Glissenaar.

Producten van Goudsche pijpenmakerij “De Witte Kees”

Alle pijpen worden door Kees op ambachtelijke wijze gemaakt en zijn in vele soorten en kleuren leverbaar. De pijpen kunnen geleverd worden in biscuit (eenmalig gebakken), blank geglaazuurd, in Delfts blauw of in kleur. De maat varieert van 10 tot 40 cm. Een uitschieter is een Goudse pijp met een lengte van 115 cm. Tot zijn klantenkring behoren winkeliers, bedrijven en particulieren. De pijpen worden als souvenir gekocht of ter gelegenheid van bijvoorbeeld een officiële opening, een afscheid of een huwelijk. Ook zijn het unieke relatiegeschenken waarop een (bedrijfs)logo of een speciale

naam of tekst kan worden aangebracht. De verpakking bestaat uit een kunststof kokerverpakking, voorzien van productinformatie in vier talen of eventueel een eigen tekst.

Een deel van het assortiment van de Goudsche pijpen-makerij "De Witte Kees"

Naast pijpen maakt Kees Moerings ook wandrekjes voor miniatuurpijpjes.

Rond 1900 werden deze pijpenrekjes door diverse Goudse pottenbakkerijen vervaardigd. Ze vonden hun weg als souvenir. De pijpenrekjes worden

gemaakt naar voorbeeld van de oude Goedewaagen modellen; een schildvormig of heraldische model en een Art Deco model. Ze worden voorzien van verschillende decoraties in Delfts blauw en in kleur (polychroom). Ook kan een speciale afbeelding of tekst, zoals een bedrijfs- of plaatsnaam worden aangebracht. In de rekjes passen vier miniatuurpijpjes van circa zeven cm lang.

Voor meer informatie over het complete assortiment van Goudsche pijpenmakerij "De Witte Kees" en de verschillende uitvoeringen in decor wil ik verwijzen naar de website: www.goudschepijpenmakerij.nl.

Met dank aan Kees Moerings die mij thuis en in zijn atelier gastvrij ontving, het gehele productieproces van zowel de transfers, mallen als pijpen, heeft uitgelegd en aanvulde met de nodige historische gegevens die eveneens in dit artikel zijn verwerkt.

Oproep:

Kees Moerings heeft de volgende oproep: Wie heeft er een door mij gemaakt pijpje van het 25-jarig jubileum van de PKN in 1978-2003? Reacties graag naar de redactie van dit blad of direct naar Kees via het contactformulier op zijn website.

Adrie Moerings op de Goudse markt, zie artikel op blz. 33